

ה"אסטרטגיה הצבאית" - בעיניים סוביטיות

מאת א. ג.

על המזימות התוקפניות האמתיות... להכנת מלחמת-עולם גרעינית ולהתרת-רסנה.

הביקורת סומכת ידה, בדרך-כלל, על "ניתוח המגרעות בהכנת כוחותינו למלחמה עם גרמניה ובהנהגת הצבא בימי-המלחמה הראשונים"; "שגיאותיו של סטאלין בהערכת המצב הצבאי-המדיני העמידו בתחילה את ארצנו במצב קשה עד-מאוד". ומכאן המסקנה: "נסיון מצער זה מלמדנו כמה חשוב לקיים בתמידות רמת-כוננות גבוהה למלחמה — וביחוד בתנאי הזמן הזה, כשהתנפלות-פתע של התוקפנים עלולה להביא לתוצאות חמורות עוד יותר".

כדי לראות גם את הביקורת בפרספקטיבה הנכונה — חשוב לעמוד על הערכות-היסוד שבספר, אותן מקבלת ומאשרת ביקורת זו. בין הערכות אלו אנו מוצאים: ראית הנשק הגרעיני כאמצעי-הפגיעה העיקרי במלחמת-עולם עתידה; וה-רקטות — הן אמצעי-היסוד להנחתתן.

במצב חדש זה שמים בעלי-הספר והמבקרים כאחד דגש רב-יותר על תפקידם של הכוחות-העומדים — אלה הקיימים כבר בימות-השלום — לעומת כוחות-העתודה שיתגייסו בפרוץ-מלחמה. הראשונים לא רק משמשים כ"מגן", לחיפוי על התפרסות הכוחות-העיקריים של המדינה; עתה נוטים לראות בהם חלק עיקרי של הכוח-הלוחם, אף שמניחים כי גידול הכוח יימשך גם תוך המלחמה גופה. כאן, ובעוד מקומות, מסתמנת הסקת מסקנה מרחיקת-לכת מהגיגה הפנימי של הציפיה להתקפה טילית-גרעינית, שאינה מותירה זמן לגיוסים נרחבים ומשבשת קשות את עצם הסידורים והאפשרויות לביצועם.

באיוז מידה המחשבה הצבאית בברית-המועצות היא מונוליתית, עשויה מקשה-אחד? משהתעוררו ספקות לגבי המונוליות של המחשבה המפלגתית — טבעי להציג שאלה זו, ומה גם, שארצו בתריסר-השנים האחרון שני זעזועים לא-מבוטלים: תמורה במציאות הטכנית-צבאית, עם פרוס העידן הגרעיני-הטילי — ותמורה במציאות המדינית-הסוביטית, עם המעבר מתקופת סטאלין אל ימיו של חרושצ'וב. את חזית בנינה של המחשבה-הצבאית הסוביטית, ברמותיה הגבוהות, מהווה כיום הספר שמושל סוקולובסקי היה עורכו, וקבוצת קצינים בעלי-יכולת — משתתפיו ומחבריו. אך מה אפשר למצוא מאחורי חזית-בנין זו, מה הבדלי-הדעות, ההסתייגויות, ומה ההערות וההוראות "מטעם"? רק בצירוף עם אלה יוכל תוכנו של הספר לקבל את משמעותו המלאה והברורה. בנסיון להציג כך, באופן "תלת-ממדי", מקצת מן המגמות שבספר חשוב זה במשולב עם הביקורת, שנמתחה עליהן, פותחת הסקירה הראשונה בעמוד זה לסיכום ההערות וההסתייגויות שהופיעו בעתונות הסוביטית.

עם הופעת הספר, "אסטרטגיה צבאית" שבעריכת מרשל-ברה"מ סוקולובסקי רבו הניתוחים והפירושים בעתונות המערב (הצב-אית והכללית כאחד) ואף בספרים מיוחדים. אך לא פחות יש ענין בתגובות שבברה"מ עצמה. שם, אמנם, לא פרצו תגובות אלו בזרם כה כביר כבמערב; אך בכל-זאת לא חסרו כלל-וכלל, והן הופיעו בבטאונים בעלי אופי שונה: ב"כוכב האדום", ב"ירחונים כגון", "המבשר הצבאי", "הירחון הצבאי-ההיסטורי" ובעוד פרסומים. מובן שאת עיקר הענין מעוררים לא כל-כך דברי שבח והסכמה שבתגובות סוביטיות כמו דברי בקורת והסתייגות שבהן. ננסה, על-כך, לציין עתה בסקירה קצרה ראשונה כמה מעיקרי הענינים שהועלו בביקורת זו:

מה היחס הנכון בין אסטרטגיה לפוליטיקה? הנותח בספר כיאות, "תוכנה המדעי של מלחמה ושל אסטרטגיה", אשר הוזנה בימי סטאלין? מה צורות-היסוד של לחימה אסטרטגית לעתיד — ובמה טעה כאן הספר? מדוע הקלו בהערכת תפקידו של ה ת מ ר ו ן במלחמת-עתיד? מה סיכוייה וערכה של רשת מסה"ב בתמרון כזה, ובהתפרסות אסטרטגית בכלל?

הערות והסתייגויות אלו ממקור סוביטי, ודאי שעשויות לברר לנו כמה נקודות סתומות ולהעמידנו על מגמות-מחשבה — או הנחיות מטעם ההנהגה — שיש להביאן בחשבון בכל הערכה של מגמות האסכולה הסוביטית" בניהולה של מלחמה בעתיד.

במה רואים בעלי-הערכות סוביטיים את עיקר ערכו ומשקלו של הספר? קודם כל בזה שכוונסו והוסדרו בו מושגים, השקפות ו"נוסחאות נכונות" בתחום המחשבה-האסטרטגית — תחום אשר, "מזה 35 שנה לא הופיע בו דבר מוסמך כלשהו בספרות הצבאית הסוביטית". אך בצד חיוב כללי זה מבליטים כותבי-הביקורות גם זכות אחת של בעלי-הספר: הללו "גילו את השקפותיהם הריאקציוניות של אלה העושים בתחום הצבאי במדינות הקפיטליסטיות, ואת כוונותיהם התוקפניות; ולעומת אלה הציגו את אופיה של האסטרטגיה הצבאית הסוביטית, שמטרתה — הבטחת כוננות-הלוחמת המתמדת של הכוחות-המזוינים הסוביטיים, להדיפת התנפלות פתאומית של התוק-פנים על ברית-המועצות והנהגות אחריה". אך מחיוב זה כבר מסתעפת גם הסתייגות כלשהי. מוזכרת בספר — בשלילה חריפה — התפיסה החדשה שהסתמנה באסטרטגיה המערבית. זו הרואה אפשרות של "מענה גמיש", של מלחמות מוגבלות, ללא הפעלת נשק גרעיני. אמנם, הספר פוסל תפיסה זו — ואף מתרה כי כל מלחמה תיהפך לגרעינית; אך הביקורת רואה מום בכך כי, "לא נאמר — כפי שצריך היה לומר — כי אף תפיסה אסטרטגית חדשה זו אינה אלא מסך לחיפוי

משמגיעים המבקרים לדיון בשלב ההתפרטות האסטרטגית באמצעות רשת מסילות הברזל מציניים הם את הסתירות שבדיעות מחברי הספר; כך, למשל, במקום אחד קובעים הללו כי „במקרים רבים השימוש במסה"ב להעברת גייסות ומטענים, במהלכו של תמרון אסטרטגי, יהיה קשה ובלתי-תכליתי, בשל פגיעות נתיבי-התחבורה ובשל חוסר-הזמן; ואילו במקום אחר מדובר אצלם על כך כי „הובלת המטענים מעומקה של הארץ אל זירות פעולות-המלחמה מוכרחה להיעשות במסה"ב". כידוע, נודעת לשאלה זו חריפות מיוחדת בתנאי ברה"מ — אשר בה, לדעת יודעיה-הדבר במערב, כמעט ולא תתכן תנופה אסטרטגית רצינית באמצעות רשת-הכבישים בלבד; ועורקי מסה"ב הם שם של-דיסוד חיוני לכל התפרסות ותחזוקה יבשתיות רחבות-הקף.

הביקורת מציינת כי בסוגיית הניצוח האסטרטגי על הכוחות הקואליציוניים של מדינות קפיטליסטיות מראה אמנם הספר „את אפסותה של שיטת-הניהוג ההיטלראית בשעתה ואת כל המורכב שבמבנה הנוכחי של גושים תוקפניים — דבר שהוא פרי סתירה פנימית אשר אין לגשור עליה, ושהיא ממהותן של מדינות אימפריאליסטיות". ברם, ממשיכים הם, „אופיני בשבילן ריכוז רב של השליטה המדינית והצבאית — דבר שקל יהיה לחוגים תוקפניים לנצלו בכדי להביא לידי פרוץ מלחמה, בעקפם את הפרלמנטים ובניגוד לרצון העם". אכן, הגדרה זו — לנוכח השליטה המונוליטית הקיימת בתחומים אלה בברה"מ — הנה פיקאנטית למדי; אך היא גם מבארת כמה חששות.

טרוניה קשה שבפי המבקרים על מחברי הספר על כי „לא חשפו את תוכנם של החוקים השולטים על המלחמה כגילוייה של היאבקות מזוינת, חוקים שנתהוו במהלכה של ההיסטוריה. בספר הוצגו רק ההבדלים שבהתכונות הפוליטית של האס-טרטגיות הסובייטית והבורגנית — דהיינו, מה שמהווה את „בנין-העל", ואילו גורמי-היסוד הבסיסיים לא נותחו בספר ניתוח מדעי מקיף.

והרי ההכרח לחשוף, באורח מדעי, את חוקי המלחמה, ואת החוקיות הפנימית הפועלת בכל היאבקות מזוינת, בא גם בשל כך שבתקופת פולחן אישיותו של סטאלין כמעט ולא הוקדשה תשומת-לב לשאלות אלו, והמורשת התיאורטית הלנינית הושתקה. מפלגתנו, בהנהגת הועד-המרכזי הלניני שלה, חשפה בעוז את התוצאות המזיקות שהיו לפולחן אישיותו של סטאלין בתיאוריה ובמעשה של בניה קומוניסטית. לכאורה, בספר אסטרטגיה צבאית צריך היה להימצא מקום לניתוח מעמיק של ההשקפות האסטרטגיות המוטעות של סטאלין, ולביקורת מדעית נרחבת עליהן. אך שאלות אלו לא הוזכרו על-ידי המחברים.

ומהקשר פוליטי זה אל מהותן של סוגיות צבאיות. „המחברים לא קבעו הגדרה למדע-הצבאי הסובייטי, לא הציגו את מרכיביו ואת הקפן ותוכנו של השאלות הנחקרות על ידו. ובקשר לכך מתעוררות תמיהות ידועות. כך, כללו המחברים במעגל השאלות בהן חוקרת התיאוריה של אסטרטגיה-צבאית את יסודות-החוקיות שבכל היאבקות-מזוינת, את תנאיה ואופיה של מלחמה עתידה, את הנחות-היסוד התיאורטיות של הכנת הארץ והכוחות-המזוינים למלחמה. כידוע, עד לפני זמן קצר

כלולות היו שאלות אלה בהגדרתו של מושג המדע-הצבאי (ראה כך, למשל — לפי האנציקלופדיה-הסובייטית-הגדולה). ואם נתישנה הגדרה זו, הרי היה על המחברים לומר זאת, ולספק הגדרה חדשה לתוכנו של מדע-צבאי — ואף לציין את מקומה של האסטרטגיה בו.

אלא שמתברר כי לדעת המבקרים אף בעיה זו — שהנה צבאית-מובהקת לכאורה — נוגעת מאוד בתחום פוליטי מפורש.

„גישתם זו — בין שבעלי הספר רוצים בכך ובין אם לאו — מביאתם לידי כך שהם מזהים את המדע-הצבאי עם אמנות המלחמה, — ומרחיבים את מעגל שאלות האסטרטגיה על חשבון תחומה של הפוליטיקה. לדעתנו, בשאלות הכנתה של הארץ למלחמה מהבחינות הכלכלית והמדינית-מוראלית עור סקת הפוליטיקה — ולא האסטרטגיה (כאן, אגב, באשר לצד הכלכלה, סותרת הביקורת שב„מבשר הצבאי" ציונים קודמים שלה-עצמה — א. ג.). זכות זו שמורה למפלגה הקומוניסטית ולממשלה הסובייטית, ולא להנהגה הצבאית."

סתירה לעיקר של עליונות המדיניות על פני שיקולים צבאיים, כולל אסטרטגיים, רואים המבקרים בכך כי המחבר רים קובעים ש„בעת-מלחמה לא-נדירים הם המקרים בהם שיקולים אסטרטגיים הופכים לקובעים לגבי המדיניות. יש מצבים בהם הגורם הצבאי מקבל ערך לא רק קובע, אלא אף מכריע". בעלי-הביקורת פוסקים הלכה: „וראי, במהלכה של היאבקות מזוינת מקבל הגורם הצבאי ערך מכריע בחיי החברה. ולפיכך אל-לה למדיניות להתעלם ממסקנותיה של האסטרטגיה, שהרי זו נשענת על אותם חוקים מיוחדים השולטים בהיאבקות מזוינת, ומשתמשת בהם. אך אין בכך כדי לשנות מהנחת-היסוד העקרונית בענין קשר-הגומלין שבין מדיניות לאסטרטגיה. הרי מלחמה היא המשכה, באמצעי אלימות, של אותה מדיניות אשר נוהלה לפני המלחמה על-ידי המעמד השולט. על כך, הקו המרכזי של המדיניות, אם מותר להשתמש בביטוי זה, נשאר ללא-שינוי כל זמן שלא נשתנתה המהות המעמדית של המדינה. ועל-כן צריך ~~היה המדובר להיות בכך שבשולים מסוימים של היאבקות מזוינת יכולים אמנם שיקולי אסטרטגיה-צבאית להשפיע~~ השפעה קובעת — אך לא-ודוקא על המדיניות בכללה, על מהותה המעמדית, כי אם על שינוי צורותיה ואורחותיה של היאבקות מדינית (ובייחוד — במדיניות-החזק) — על מנת להבטיח לאסטרטגיה את התנאים הנוחים ביותר להשגת מטרותיה הצבאיות-המדיניות של המלחמה" []

„בימי סטאלין כמעט ולא הוקדשה תשומת-לב לבעיה זו. יתירה מזו, בכתביו נמתחה, כידוע, גזירה-שוה בין אסטרטגיה מדינית לבין אסטרטגיה צבאית; ועל כן שאלותיה של זו האחרונה לא זכו לעיון מיוחד. אופי קשרי-הגומלין שבין המדיניות לאסטרטגיה, תלותם של קשרי-גומלין אלה בתנאים ההיסטוריים הנתונים — כל אלה לא נבחנו ולא נחקרו. והרי זוהי הסיבה שבגללה מעורר דוקא שער זה שבספר תשומת-לב מיוחדת מצד הקוראים."

הביקורת בוחנת גם הנחות תורתיות בענין צורות-היסוד של פעולה-אסטרטגית — צורות שתהינה כנראה שונות-מעיקרן לעומת אלו שבעבר. אך על אלה, ועל עוד סוגיות רבות — ענין — בסקירה הבאה.